

Beantwoording van de vragen gesteld tijdens het webinar 'Doden van dieren aan het licht' op 13 juni 2022

Onderstaande vragen zijn beantwoord door de RDA

Nr	Vraag	Antwoord
1	Zijn de organisaties die het doden van dieren praktisch moeten uitvoeren ook vertegenwoordigd in de raad?	Alle leden in de raad hebben op persoonlijke titel zitting, niet namens een organisatie. De raad heeft leden met allerlei achtergronden en functies, inclusief mensen uit de praktijk. De personen die in de raad zitten en hun achtergrond staan op onze website: https://www.rda.nl/over-ons/raadsleden
2	Vallen de wildsoorten waarop de jacht plaatsvindt ook onder de genoemde dieren?	Als het gaat om benuttingsjacht, waarbij alleen gejaagd mag worden op wilde eens, haas, fazant, houtduif en konijn, dan valt het niet onder de genoemde groepen in deze zienswijze. Dit nemen we mee in ons thema 'inzet van dieren voor sport, ontspanning en vermaak', waar we op dit moment aan werken. In sommige gevallen kan er vrijstelling of ontheffing gekregen worden voor het jagen op andere diersoorten, bijvoorbeeld voor overlastbestrijding, schadebestrijding of wildbeheer. Deze vallen onder de groepen 'overlast' en 'ongewenst' in onze zienswijze.
3	Is een dier dood na gebruik van penetrerend schietmasker of 3 punten elektronarcose en elektrocutie en is verbloeden dan verplicht?	Bij de genoemde methodes worden dieren bedwelmd, en dus niet gedood. Na bedwelming is het verplicht om de dieren zo spoedig mogelijk te doden (Verordening (EG) nr. 1099/2009). Bij slachten is dit door middel van verbloeding.
4	Ik zie plaatjes van plaagdieren, gezelschapsdieren en productie-/consumptiedieren. Hoe zien jullie vissen die gekweekt of gevangen worden voor consumptie. M.b.t. het houden, vangen en doden van vissen valt nog heel veel winst te behalen op het gebied van welzijn.	De RDA heet in 2018 zijn zienswijze 'Welzijn van vissen' gepubliceerd waarin aandacht wordt gevraagd voor verbetering van het welzijn van vissen. In de voorliggende zienswijze hebben we er voor gekozen om, behalve het kader in hoofdstuk 6, niet dieper in te gaan op de visserij.
5	Wanneer het gaat over het doden van dieren in het kader van voedsel, kun je ook naar alternatieven kijken (denk aan plantaardige producten of kweekvlees). Als die er zijn, zou je die dus ook moeten toepassen. Ziet de RDA dit ook zo? Dit staat niet zo duidelijk in de zienswijze.	De RDA heeft het kabinetsbeleid voor verduurzaming van de veehouderij gekozen als uitgangspunt. Dit is gericht op een (nabije) toekomst waarin dieren nog steeds een rol hebben in ons voedselsysteem. Het gebruik van vleesvervangende producten neemt steeds meer toe, maar het overgrote deel van de Nederlandse bevolking eet dierlijke producten. Of we wel of niet dieren mogen doden voor consumptie is een discussie die buiten de scope van deze zienswijze gaat.
6	M.b.t. de huidige situatie in de veeteelt: kan kweekvlees het doden van dieren uitbannen?	Er zijn alternatieven voor dierlijke producten in ons voedselpakket. De raad heeft zich niet gebogen over de vraag of kweekvlees het doden van dieren kan uitbannen. Dit is een aparte discussie naast de discussie over het doden van dieren.

7	<p>Jullie benadrukken de ongemakkelijkheid van dit vraagstuk en dat je niet 1 antwoord kunt geven. Hadden jullie zelf vooraf de verwachting dat je ergens meer duidelijkheid over had kunnen scheppen, want ik zie nu vooral een samenvatting van het onderwerp 'doden' in verschillende disciplines.</p>	<p>Het doel was om de complexiteit in beeld te brengen en het onderwerp beter bespreekbaar te maken. Hiervoor was het belangrijk om te verkennen wat er speelt als het gaat over het doden van dieren. Met deze zienswijze hopen we een overzicht te hebben gegeven van wat er speelt, waar het schuurt en wat er anders kan. Hopelijk is dit een aanzet voor een breed debat waaruit vervolgacties ontstaan.</p>
8	<p>Het bedwelmen van varkens wordt op grote schaal gedaan door het gebruik van CO2 gas. Dit is een zeer aversief gas en zou niet gebruikt mogen/moeten worden. Deelt de RDA deze mening en wil/kan de RDA actief deze manier van doden ontmoedigen?</p>	<p>In deze zienswijze heeft de RDA geen onderzoek gedaan naar methoden van bedwelming bij het slachtproces. De Zienswijze is bedoeld om de praktijk van het doden bespreekbaar te maken en te zoeken naar het verbeteren van dierenwelzijn. Methoden van bedwelming passen daar ook bij. In 6.5 in de zienswijze wordt hier dieper op ingegaan.</p>
9	<p>Is er door RDA nagedacht over opvang van inbeslaggenomen dieren? Illegaal gehouden slangen, schildpadden e.d. Dieren die tientallen jaren leven en de overheid de opvang en verzorging moet betalen?</p>	<p>In beslaggenomen dieren belanden in een asiel. In hoofdstuk 3 over lijden gaan we als voorbeeld in op hoogrisicohonden in dierenasielen. De financiële afwegingen die bij de opvang van (hulpbehoevende) dieren spelen zijn in de voorliggende zienswijze niet meegenomen. Dat maakt de discussie (en de noodzaak daartoe in concrete gevallen) niet minder belangrijk.</p>
10	<p>Jacht is oogsten en dat komt niet in uw lijstje voor</p>	<p>Als het gaat om benuttingsjacht, waarbij alleen gejaagd mag worden op wilde eens, haas, fazant, houtduif en konijn, dan valt het niet onder de genoemde groepen in deze zienswijze. Dit nemen we mee in ons thema 'inzet van dieren voor sport, ontspanning en vermaak', waar we op dit moment aan werken. In sommige gevallen kan er vrijstelling of ontheffing gekregen worden voor het jagen op andere diersoorten, bijvoorbeeld voor overlastbestrijding, schadebestrijding of wildbeheer. Deze vallen onder de groepen 'overlast' en 'ongewenst' in onze zienswijze.</p>
11	<p>Oesters worden levend opgegeten. Zijn er ethische redenen waarom zij voor consumptie bedwelmd of gedood zouden moeten worden. Hoe kijken jullie hier tegenaan?</p>	<p>In de zienswijze over het welzijn van vissen uit 2018 heeft de RDA het punt van bedwelming aangestipt als belangrijk aandachtspunt. Gezien de onzekerheid over de vraag of oesters voelende wezens zijn, is er in praktijk geen/minder aandacht voor bedwelming. In lijn met de RDA zienswijze over insecten waarbij de discussie over sentience ook speelt, zou een voorzorgsbeginsel kunnen leiden tot meer aandacht voor mogelijk ongerief van oesters. Dit hebben we echter in de huidige zienswijze niet verder verkend.</p>

12	<p>Het werk in slachthuizen schijnt emotioneel zwaar te zijn. Waardoor de kans bestaat dat medewerkers afstompen. Raden jullie ook trainingen of begeleiding op emotioneel vlak aan?</p>	<p>In 6.3 van de zienswijze gaan we kort in op het mentale afstompen van medewerkers: 'Het dagelijks werken met dieren die gedood worden, kan medewerkers mentaal afstompen. De omgang met dieren is dus een wezenlijk aandachtspunt, maar wordt mogelijk ook beïnvloed door het systeem waarin de medewerkers moeten werken. De beschikbare tijd waarin een bepaalde taak uitgevoerd moet worden, kan te kort zijn, boetes voor dierenwelzijnsovertredingen zijn wellicht te laag om effectief te zijn, en de bedrijfscultuur waardeert het respectvol omgaan met dieren niet altijd voldoende.' Ook geven we in één van de aanbevelingen aan dat opleiding in de Nederlandse taal kan helpen om met elkaar te kunnen communiceren. Dit kan bijdragen aan het bespreekbaar maken van emoties. Er kan dus op meerdere factoren worden gericht om hier op in te spelen.</p>
13	<p>Is er in de zienswijze ook aandacht voor de situatie dat het belang van het dier zelf botst met onze visie op diens intrinsieke waarde? Ofwel: bv als de gewetensvolle dierenarts denkt dat de oude kat na een ingrijpende behandeling (incl narcose) nog wel een paar jaar een goed leven kan hebben? Dierenarts denkt dan vanuit het systeem, terwijl denken vanuit het dier tot andere slotsom komt.</p>	<p>Er wordt kort ingegaan op verschillende visies die mensen kunnen hebben over wanneer een dier gedood moet worden, waardoor in sommige gevallen een dier vanuit dierenwelzijnsoogpunt te vroeg wordt gedood en in andere gevallen te laat. Deze visie wordt mede bepaald door omstandigheden zoals financiële mogelijkheden, gevaar (bijvoorbeeld kans dat een hond een kind in het gezin bijt) en emotionele binding. Meer hierover in hoofdstuk 3 van de zienswijze.</p>
14	<p>Wat gaat er concreet veranderen als deze aanbevelingen allemaal worden doorgevoerd? Welke misstanden worden opgelost? De formulering vd aanbevelingen is algemeen.</p>	<p>De RDA hoopt dat er minder dieren gedood gaan worden. De eerste stap is dat dit meer gespreksonderwerp wordt en breed op tafel komt. Hieruit kunnen zorgvuldigere afwegingen gemaakt worden waarin de belangen van het dier en dierenwelzijn worden meegenomen.</p>
15	<p>Wat hopen jullie dat het vervolg wordt van deze zienswijze? Wat zijn de volgende stappen?</p>	<p>Het gesprek moet gestart en uitgediept worden. In concrete situaties dient dit gedaan te worden met specifieke groepen mensen. Zo kan er bijvoorbeeld met dierenartsen in gesprek worden gegaan over hoe kaders in de praktijk kunnen helpen om afwegingen rondom het lijden van dieren beter vorm te geven. Binnen dierplaagbeheersing wordt al veel gedaan rondom preventie. Aan de hand van ons rapport kan worden gekeken hoe hier verdere stappen in genomen kunnen worden.</p>

16	<p>Kan bij jacht de zorgvuldige afweging niet gelaten worden bij de experts in het veld. Nu zie je dat predators (reigers, vossen e.d.) vrij spel krijgen en de zwakke dieren juist in de knel komen. 1 dier doden kan dan 500 andere dieren sparen. Jagers zijn een soort PvdA in het buitengebied. Ze komen op voor de zwakkeren. Is het dan niet beter om jagers de vrijheid in het veld te geven ipv nog meer regelgeving. Zij kunnen dan het veel beter aanpassen.</p>	<p>Om te voorkomen dat dierpopulaties uit balans raken is het belangrijk dat er een vorm van beleid is op faunabeheer. De raad heeft zich niet gebogen over de vraag wie dat beleid zou moeten maken en uitvoeren.</p>
17	<p>Wie zou het afwegingskader moeten maken? RDA of Overheid?</p>	<p>De RDA heeft een voorzet gegeven voor een afwegingskader die kan helpen bij het besluit om dieren die overlast geven wel of niet te doden (2.5 en Bijlage 2 in de zienswijze). De sector kan dit zelf verder oppakken en aanvullen met behulp van experts.</p>
18	<p>Plezierjacht/hobbyjacht heeft geen betrekking op "overlast" en is ook niet nuttig. Hoe kijkt RDA daar tegenaan?</p>	<p>De RDA heeft zich niet over dit statement gebogen.</p>
19	<p>Kan er vanuit de RDA ook iets gezegd worden over het dilemma tussen het op korte termijn doden van enkele dieren en het op langere termijn doden van meer dieren? Te denken valt hierbij aan een groeiende populatie in het wild levende dieren waarbij de omvang van de populatie op enig moment onvermijdelijk voor ernstige problemen gaat zorgen.</p>	<p>Tijd en impact moeten meegenomen worden in de afwegingen die gemaakt worden. Zo kan er gekeken worden naar individuele dieren, maar ook naar collectieven. Zo kan er bijvoorbeeld worden besloten om een kleine groep dieren te doden om het voor een grotere groep te verbeteren.</p>
20	<p>Hebben dieren recht op leven?</p>	<p>Dieren mogen er zijn, los van hun nut. De wetgever kent dieren ook intrinsieke waarde toe. Of dieren recht hebben op leven (en wat voor leven) kan moreel of juridisch benaderd worden. De RDA heeft zich hier (nog) niet over gebogen. In de Vaarkamplering is wel ingegaan op rechten voor dieren. De RDA werkt aan een beschouwing over versterking van de positie van het dier in recht en insituties.</p>
21	<p>Eendagshaantjes worden nu beschouwd als overbodig/ niet passend binnen het systeem. Toch worden de haantjes nuttig ingezet. Wat is dan eigenlijk het verschil met het overig doden voor dierlijke producten?</p>	<p>Productiedieren worden ingezet met als primair doel om mens/dier te voorzien van voedsel. Eendaagshaantjes zijn in de meest gangbare houderijsystemen in Nederland een bijproduct en hebben hierdoor geen primair doel. Wel hebben ze een secundair doel gekregen om ze alsnog een nut te geven.</p>

22	Wanneer is een dier dood, dit is niet beschreven in de wet (nationaal en EU)?	'Dood' wordt vaak gedefinieerd als het onomkeerbaar eindigen van vitale functies (https://plato.stanford.edu/entries/death-definition/). De RDA heeft hier geen eigen definitie voor gekozen omdat het in relatie tot ons doel (overzicht, schurende kwesties) minder relevant is.
23	De wijze waarop wordt gejaagd brengt dieren veel leed toe. Is dat leed te rechtvaardigen?	Wanneer is een dodingsmethode te rechtvaardigen? Dat vraagt om een zorgvuldige afweging waarbij gekeken moet worden naar het daadwerkelijke leed voor de dieren enerzijds en de waarde van het doel van het doden anderzijds. In lijn met de laatste aanbeveling van de RDA is het belangrijk te werken aan een zorgvuldige uitvoeringspraktijk.
24	Wanneer we niet meer of minder doden; wordt dan bij alle dieren gewacht tot sterfte door ouderdom? Of wordt alsnog op enig moment overgegaan tot doden/euthanasie? Met alle impact hiervan tengevolge?	Als er niet meer gedood zou worden voor menselijk nut dan zou er nog steeds euthanasie toegepast kunnen, of misschien wel moeten, worden. Hierbij wordt het leven van een dier beëindigd om stress en/of pijn weg te nemen. Er wordt dan uitgegaan van het dier en er zijn geen andere realistische mogelijkheden om leed weg te nemen.
25	Hoe is de verhouding tussen dierwelzijn en klimaatneutraal. Nu moeten de leghaantjes ook 8 weken gehouden worden en daarna worden ze alsnog gedood voor de diervoeding. Dit geeft hogere ziektedruk (coccidiose) en is minder goed voor het klimaat. (het kost veel voer) Kun je dan niet beter de haantjes al eerder doden.	Dierenwelzijn en klimaatneutraal werken brengen beiden uitdagingen met zich mee maar worden niet gezien als zaken die elkaar op voorhand uitsluiten. Het hogere ecologische footprint noemen wij ook in ons rapport (4.1). Er zijn er nieuwe ontwikkelingen waarbij haantjes niet per definitie een hogere ecologische footprint hebben. Ook zijn er methoden die in het ei voorkomen dat haantjes geboren worden. Het benadrukt de noodzaak om integraal (dierenwelzijn, klimaat, volksgezondheid, rendabiliteit) te werken aan nieuwe systemen.
26	Betekent het (wens minder dieren doden) dat er nu dieren onnodig overlijden? en zo ja, in welke situaties voornamelijk?	Er zijn zeker gevallen waarin het doden van dieren vaker voorkomen kan worden. Bijvoorbeeld overlast dat wordt ondervonden (bijvoorbeeld door ratten en muizen) kan in veel gevallen voorkomen worden door de omgeving minder aantrekkelijk te maken (hoofdstuk 2). Ook als het gaat om dieren die lijden wordt er soms door factoren zoals emotie en financiering (te) snel besloten tot euthanasie (hoofdstuk 3). In een eerdere zienswijze ('Ruimings- en vaccinatiebeleid') heeft de RDA aandacht gevraagd voor ruimingen in het kader van dierziektebestrijding.
27	Aansluitend hierop. Wie zou de afweging moeten maken?	De afweging om een dier wel of niet te doden zou gemaakt moeten worden door de eigenaar (als deze er is) in overleg met experts. In het kader van dierziektebestrijding zijn de crisishandboeken afgestemd met onder meer bedrijfsleven en ngo's . Hier is het dus niet de individuele houder die hierover beslist.
28	Op welke manier wordt bepaald welke vraag er direct beantwoord wordt tijdens het webinar?	Er is geprobeerd om tijdens het webinar de vragen er uit te pikken met een wat bredere insteek, of die aansloten bij waar het aan tafel over ging. Er werden veel vragen gesteld, waardoor het niet mogelijk was om alles mee te nemen. Daarom beantwoorden we deze vragen graag achteraf.

29	Zou het benoemen van welzijn als een zelfstandige peiler onder duurzaamheid bijdragen ervoor zorgen dat er meer fondsen beschikbaar komen voor het ontwikkelen en introduceren van diervriendelijke euthanasie/slacht/ en dodingsmethoden, bijvoorbeeld Stikstof als vervanging van CO2?	De RDA heeft zich hier niet over gebogen. De duurzaamheidsdoelen zijn met name mens geïntereerd. Het belang van het dier explicieter in de duurzaamheidsdoelstellingen naar voren laten komen zou de beschikbaarheid van fondsen mogelijk kunnen versterken. Zie bijvoorbeeld: https://www.rda.nl/publicaties/publicaties/2021/06/17/eursa-fe-2021-artikel-staman-ea
30	Verantwoorde uitvoering met zo min mogelijk impact op het welzijn van het dier bij het doden impliceert dat er met name in de visserij verandering gewenst is. Deze sector lijkt echter opvallend genoeg niet te worden genoemd. Hoe kijkt de RDA naar de visserij vanuit oogpunt doden v dieren voor "menselijk nut"?	Door het brede thema hebben we keuzes moeten maken in waar op te richten. De RDA ziet dat er in de visserij ook nog verbeteringen kunnen worden gedaan op het gebied van dierenwelzijn. Daarom noemen we het doden van vissen voor consumptie en dierenwelzijnskwesties in een kader in hoofdstuk 6 van ons rapport en verwijzen we naar onze zienswijze 'Welzijn van vissen' uit 2018.
31	Waarom is ervoor gekozen om geen personen uit te nodigen voor de discussie die te maken hebben met het doden van dieren voor consumptie?	Lisette de Ruigh is directeur 'Keuren' bij de NVWA en heeft vanuit haar positie te maken met het doden van dieren voor consumptie.
32	Er wordt steeds genoemd dat het doden een moeilijk onderwerp is. dat is het geworden in onze maatschappij en cultuur. in andere culturen wordt er anders naar de dood gekeken van mens en dier. is onze maatschappij niet ver-disney-seert?	Dat er in andere culturen anders naar de dood wordt gekeken is goed mogelijk. De RDA heeft zich daar niet over gebogen. De RDA is uitgegaan van wat er in Nederland speelt. In 'Staat van het dier' (2019) constateert de RDA dat Nederlanders dieren steeds meer gunnen en dieren niet willen zien lijden. Dieren worden steeds meer als partner beschouwd en soms zien we de liefde doorschieten. Deze ontwikkeling is ook de reden geweest om te starten met een zienswijze over het doden van dieren: hoe verhoudt de trend naar partnerschap zich tot het doden van dieren?
33	Tussen advies en uitvoering zit ook de politiek. Elke partij met eigen beeld v natuur en dier. Hoe kan in deze politieke fase meer aandacht komen voor het individuele dier? Politiek bepaalt ook veel over het lot van HET Dier	Met deze zienswijze wil de RDA een bijdrage leveren aan het publieke debat over het doden van dieren. De minister zal de zienswijze vergezeld van zijn mening aan de Tweede Kamer sturen. De politiek maakt ook deel uit van dat debat. De aanbevelingen in de verschillende hoofdstukken zijn gericht op verschillende partijen, zoals dierenartsen, ministerie of toezichthouders. Zeker waar de adviezen gericht zijn op de overheid kan de politiek daar een rol bij spelen. De RDA zal het debat blijven stimuleren.

34	Zou het doden van het dier altijd onderdeel uit moeten maken van het productie proces, zowel voor euthanasie als voor productie van dieren; de producent blijft dus verantwoordelijk voor het welzijn op het bedrijf, tijdens transport en zelfs op de slachterij?	De RDA heeft zich hier geen mening over gevormd. Het is een interessante overweging om één persoon of organisatie verantwoordelijk te maken. De vraag is dan wel wie als producent wordt gezien. Dit kan een veehouder zijn, maar evengoed een supermarkt die vlees in de schappen heeft onder eigen naam.
35	Hoe kijken dieren zelf aan tegen de dood? het dier leeft in het hier en nu? Het dier is voedsel voor een ander dier (bijv haantjes voor roofvogels). Daarnaast gebruiken we heel veel van het dier en eet het dier dingen op die wij niet eten. Kortom het is ook een kringloop (cirkel of life - lion king ;-)	'Leer ons het dier kennen' betoogt de RDA, bijvoorbeeld in zijn zienswijze over insecten en in een blog van de voorzitter. Helaas zullen we het dier nooit volledig leren kennen, nog los van de vraag of een dier zich een beeld kan vormen van de dood. Hoe dieren zelf tegen doden aan kijken, daar kan de RDA geen antwoord op geven. De dood is onlosmakelijk verbonden met het leven en de voedselketen in de natuur.
36	Preventie is een belangrijke, maar als preventie niet meer kan hoe maak je dan de juiste afweging. Met name als het gaat om invasieve exoten.	Bij een goede afweging is het in ieder geval belangrijk dat er mensen met expertise naar kijken. Met behulp van experts kunnen meespelende belangen (van mens, dier, natuur) naast elkaar neergelegd worden om tot een besluit te komen. De RDA heeft met een afwegingskader de besluitvorming willen ondersteunen.
37	De mens zoals hij nu is, is het gevolg van de domesticatie van dieren. Hobbyhouders houden nog steeds kippenrassen in stand op een wijze zoals dat duizenden jaren gebeurt, inclusief het doden van hanen voor consumptie. Betekent de intrinsieke waarde van het dier dat het instandhouden van deze rassen moet stoppen, omdat het doden voor consumptie onvermijdelijk is.	De wetgever heeft het dier intrinsieke waarde toegekend, wat kortgezegd inhoudt dat nut en noodzaak voor het gebruik van dieren en het doden van dieren zorgvuldig moet worden afgewogen. Dit zou moeten gelden voor zowel productiedieren als hobbymatig gehouden dieren.

38	<p>Is hier geen grote scheiding te zien tussen stad en platteland? Op het platteland zien we al lang dat dieren interactie hebben en een bewustzijn te hebben maar we accepteren dat. We leven met ze samen. Ik heb vaak het idee dat mensen die niet met dieren samen leven nogal spastisch doen over het doden van dieren. Een voorbeeld: onze nieuwe burens uit de stad vonden de ratten erg schattig. Totdat ze alle kippen uitgemoord hadden. Het voelt steeds meer als een soort bemoeizucht dat de randstad zich steeds meer met het platteland gaat bemoeien.</p>	<p>Mensen die met dieren zijn opgegroeid en samenleven denken mogelijk anders over dieren dan mensen die weinig met dieren te maken hebben. Uit onze publieksenquête (https://www.rda.nl/publicaties/publicaties/2019/02/14.02.2019-rapportage-publieksenquete-de-staat-van-het-dier-kantar-public/14.02.2019-rapportage-publieksenquete-de-staat-van-het-dier-kantar-public) komt ook naar voren dat mensen die in het dagelijks leven met dieren in contact komen soms anders over dierenwelzijnszaken denken dan mensen die niet dagelijks contact met dieren hebben. Zo ging dierenwelzijn mensen die dagelijks in contact kwamen met dieren meer aan het hart dan bij de andere groep (89 versus 53%).</p>
39	<p>Je hebt toch ook muskusrattenvallen die muskusratten herkennen? Dat is ook door overheden (Unie van Waterschappen) gefinancierd. Waarom zou rat-herkenning dan niet kunnen?</p>	<p>Op deze vraag is tijdens het webinar ingegaan, het is een vraag voor de overheid. De RDA heeft zich hier niet over geboden</p>
40	<p>Veel dieren worden gehouden voor de vleesproductie, deze dieren worden door een professionele wijze geslacht. Daar heeft de veehouderij geen zicht op, maar is aan de slachterijen. Daar is toezicht op door NVWA. Mocht het daar niet goed gaan zijn zij degene die daar op toe zien. Mocht het onmogelijk worden om langer dieren in Nederland te slachten, zullen deze dieren naar het buitenland gaan en het vlees weer geïmporteerd. Toezicht in het buitenland is niet zo goed geregeld als hier. Hoe hiermee om te gaan.</p>	<p>Deze vraag is hypothetisch, slachten in Nederland is tot op heden mogelijk. De internationale component bij het houden (en doden) van dieren is belangrijk, dus dierenwelzijn houdt niet op bij de grens. Het opleggen van heel strikte regels die alleen voor Nederland gelden zou kunnen leiden tot het verplaatsen van het houden en/of slachten van productiedieren naar andere landen waar de regels voor dierenwelzijn minder streng zijn. In andere landen neemt de aandacht voor het welzijn van dieren ook toe en worden regels ook aangescherpt. Zo heeft de Europese Unie kaders voor het slachten van dieren die gelden in alle lidstaten.</p>
41	<p>Zou er niet meer aandacht moeten gaan naar het verbieden van de halal slachting? Is er een reden waarom dit nog niet behandeld is?</p>	<p>Het onbedweld ritueel slachten is in Nederland onder bepaalde voorwaarden toegestaan naast de reguliere slachtmethoden. Meer aandacht voor het positief welzijn van dieren zal gewogen worden ten opzichte van de (grondwettelijke) godsdienstvrijheid. Dit is een politieke afweging.</p>

42	<p>Democratische besluitvorming m.b.t. het doden van dieren in het kader van het bescherming van zeldzame dier- of plantsoorten (Korenwolf - weidevogel - zeldzame planten) wordt steeds vaker juridisch aangevochten en onmogelijk gemaakt. Hoe kan je dit voorkomen en het beleid werkbaar houden?</p>	<p>Ook democratisch genomen besluiten staan altijd open voor juridische discussie en toetsing. Dat is ook onderdeel van een democratie. Dit is niet eenvoudig te voorkomen, en de vraag is of het helemaal voorkomen zou moeten worden. Door betrokken partijen (en hun belangen en visies) in het democratisch proces echt mee te nemen kan dat leiden tot breder draagvlak en de kans op juridische procedures verkleinen.</p>
43	<p>Ik ben benieuwd welke diergroepen besproken worden in de zienswijze? Ongewervelden zijn er buiten gelaten? Wat is de afweging geweest welke diergroepen er meegenomen worden?</p>	<p>In het rapport richten we voornamelijk op gewervelde dieren, maar niet volledig. In veel gevallen geldt voor ongewervelden hetzelfde verhaal, bijvoorbeeld bij proefdieren en dierentuindieren. Ook worden insecten als productiedier kort genoemd in een kader in hoofdstuk 6.</p>
44	<p>Op het moment dat iemand de stok pakt, wordt hij/zij gadeslagen? Is dat niet een beetje eng? Zou je de stokpakker niet beste kunnen informeren over hoe het werk gedaan moet worden?</p>	<p>Personeel betrokken bij het doden van productiedieren zou naar de mening van de RDA beter getraind en opgeleid kunnen worden in handelingen om dierenwelzijn te verbeteren (hoofdstuk 6).</p>
45	<p>Komt de motivatie van de sector (slacht) niet voornamelijk dankzij de NGO's en de exposure en niet intrinsiek uit de sector zelf... dat mag wel genoemd worden.</p>	<p>Er is in praktijk vaak niet één motivatie om dingen aan te passen in de sector. Het gaat om een samenspel waarbij zowel intrinsiek motivatie als externe druk meespelen. Bij externe druk gaat het om de bijdrage van ngo's, maar ook om andere factoren zoals wet- en regelgeving en de consumentenvraag.</p>
46	<p>Wat doet het met het menselijk welzijn als je weet dat je de hele tijd ongezien in de gaten wordt gehouden als je in de slachterij werkt? Geeft dat niet veel stress bij de medewerkers?</p>	<p>Privacy van medewerkers is belangrijk evenals persoonlijk welzijn van medewerkers. Het monitoren van medewerkers is daarom iets wat om een zorgvuldige afweging vraagt. Tegelijk is het voor dier en mens belangrijk dat het werk in de slachterij zorgvuldig wordt uitgevoerd. Camaratoezicht kan daaraan bijdragen.</p>
47	<p>Retail is aan zet, echter daar hangt een prijskaartje aan. De opmerking een hoog level voor wat betreft dierwelzijn acht de hele keten van belang. Echter dat kan niet tegen de laagste prijs. Ik vind het gevaarlijk om in deze de retail de lead te geven. De consument is in de lead en zal bereid moeten zijn te betalen Voor kwaliteit. Ook de mensen die werken in de sector verdienen een goed salaris en voldoende personeel om dierwelzijn te kunnen borgen.</p>	<p>De consument speelt inderdaad een belangrijke rol. Daarom is het belangrijk om ook energie te stoppen in de bewustwording bij deze groep.</p>

48	De intrinsieke motivatie van de sector is natuurlijk ook afhankelijk van hoe zij bejegend worden. Je bent eerder gemotiveerd om goed te doen in plaats van dat mensen je als eerste aanzien voor misdadiger. Hoe zien jullie dat?	De RDA heeft zich hier niet over gebogen, maar zowel kritiek als positieve reacties zullen een effect hebben op de motivatie.
49	Lisette de Ruigh meldde dat het bij het slachten voor geen enkel individueel dier mis mag gaan. Als Vissenbescherming zijn wij bezig om de pelagische visserij te stimuleren om de door hen gevangen vissen direct aan boord te bedwelmen. Er komen per keer een kleine miljoen vissen aan boord. Moeten we als Vissenbescherming er in deze situatie op staan dat het zeker is dat dan toch iedere haring en makreel buiten bewustzijn raakt en zo min mogelijk hoeft te lijden.	De opmerking van Lisette de Ruigh had betrekking op het slachten van dieren zoals wij dat nu kennen in slachterijen. Zij heeft geen uitspraak gedaan over vissen. De RDA heeft eerder aandacht gevraagd voor het welzijn van vissen, en ook het bedwelmen. Voor de visserij geldt ook dat ieder dier telt en dat de aandacht gericht moet zijn op het vermijden van onnodig lijden.
50	De overheid doet niets aan hoe mensen met dieren omgaan. Weten hoe het zit met een dier doden en het feit dat een dier doden zonder stres veel lekkerder vlees geeft o.a. Vertrouwen en kennis geven is veel beter.	De overheid kan ingrijpen op incidenten en dit heeft op de langere termijn effect op hoe men met dieren omgaat. Bewustwording speelt hierin een belangrijke rol. De overheid heeft hierin een voorbeeldfunctie en kan op verschillende manieren bijdragen om mensen bewust te maken / andere inzichten te geven. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door middel van dialogen, reclame, leermateriaal voor op scholen.
51	World Animal Protection: wat zou de overheid (bijv gemeente) kunnen doen richting ondernemers? Hoe kan gemeente drukken op vrije markt. ABP goed voorbeeld, maar hoe zit dat richting andere branches zoals dierenwinkels, boeren etc	Deze vraag werd gesteld tijdens de tafeldiscussie en is gericht aan World Animal Protection (WAP). De RDA kan geen antwoord geven vanuit het perspectief van de WAP.
52	Is het de visie van de RDA dat we minder vlees zouden moeten eten? Zoals nu verteld wordt?	De RDA is niet in de positie om hier een mening over te vormen. Hij geeft aanbevelingen hoe het welzijn van dieren binnen het huidige voedselsysteem versterkt kan worden. De RDA gaat uit van het individuele dier. Om verschillende redenen is het voedselsysteem aan het veranderen, denk aan milieu, gezondheid en ook het welzijn van dieren. De RDA volgt het en bekijkt waar hij een bijdrage kan leveren aan het debat om de positie en het welzijn van de dieren te versterken.

53	Waar haalt u het vandaan dat het nuttigen van vlees niet vanzelfsprekend is? Wij zijn alles eters.	Het eten van vlees is voor sommige mensen wel vanzelfspreken, voor anderen niet omdat er alternatieven zijn.
54	Hoe ziet men dierenwelzijn in het buitenland? Door de nieuwe stikstofnorm moet 70% van de boeren weg. In Nederland hebben we een hoge norm over dierenwelzijn , bij de nieuwe norm gaat de productie van dieren naar het buitenland zoals China, Brazilië e.d. waar het woord dierenwelzijn nog uitgevonden moet worden. Hoe gaan we hiermee om of hanteren we wat we niet zien deert ons niet.	Het liefst willen wij ook dat het wereldwijd wordt aangepakt. Helaas is dat niet eenvoudig te realiseren. Eerst moeten we klein beginnen om verder uit te kunnen breiden. Als er in Nederland stappen gezet worden op het gebied van dierenwelzijn kunnen andere landen volgen.
55	Om te voorkomen dat overheden naar elkaar wijzen: brengt RDA ook specifieke adviezen uit naar bijvoorbeeld de Provincies?	Ons advies gaat altijd naar het ministerie van LNV. Wel kunnen we daarin aanbevelingen geven die gelden voor andere bestuurslagen en/of sectoren. Daarnaast organiseren we bijeenkomsten voor geïnteresseerden en voor specifieke stakeholders.
56	Welke ruimte blijft over in kleinschaligheid om (zonder verplichte extra investeringen in bv welzijnsopleiding en / of te betalen toezicht etc.) een verantwoorde , betaalbare , intrinsiek gedreven welzijnsvriendelijke slagerij in de benen te houden? Zowel financieel als gemotiveerd blijven, daar waar "iedereen" meer toezicht nodig acht. Kan de overheid bijspringen om hier de maatschappelijk gewenste kleinschaligheid ook financieel overleefbaar te houden? In de praktijk blijven amper kleine slaggers over!!	In de haarkbaarheid van kleinschaligheid speelt de gehele keten een rol. Daarom zou de gehele keten met elkaar in gesprek moeten gaan over hoe kleinschalige bedrijven mee kunnen blijven komen. De overheid zou hierin een begeleidende rol kunnen spelen door de keten te stimuleren het gesprek te starten.